

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยแบบการจัดกลุ่มสนทนาที่หน้าครัวเรือน

โดยเหตุที่การศึกษาเรื่องนี้ได้อาศัยข้อมูลจากงานวิจัยของผู้อื่น ซึ่งมีได้มีเป้าหมายจะศึกษาประเด็นปัญหาในเรื่องความจำเป็นในการพึ่งพาบุตรของประชากรผู้สูงอายุโดยเฉพาะ ดังนั้นจึงมีแง่มุมที่สำคัญอีกหลายประการที่ควรจะได้มีการศึกษาและนำมาพิจารณาประกอบการวิเคราะห์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหาในเรื่องความถูกต้องในการตีความเกี่ยวกับความเห็นหรือทัศนคติที่มีต่อคุณค่าของบุตร และความมุ่งหวังที่แท้จริงของบิดามารดาเกี่ยวกับตัวบุตรในเรื่องการดูแลเลี้ยงดูบิดามารดาเป็นการตอบแทนเมื่อบิดามารดาแก่ชราลงไปและไม่สามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตัวเองได้

การที่ผู้วิจัยได้เลือกเอาวิธีสำรวจข้อมูลโดยการจัดกลุ่มสนทนาโดยตรงนั้น ก็โดยเหตุผลที่ว่า เป็นวิธีการวิจัยที่มีการยอมรับในเชิงวิชาการว่าน่าจะให้ข้อมูลที่ตรงประเด็นได้ดี ผู้วิจัยมีโอกาสสังเกตต่อกับปฏิกิริยาของผู้ให้ข้อมูลว่าเป็นการให้ข้อมูลชนิดจริงใจหรือเพียงแต่เป็นการคล้อยตามกลุ่มสนทนา ผู้วิจัยที่ร่วมสนทนากลุ่มด้วยสามารถประเมินความน่าเชื่อถือของผู้ให้ข้อมูลคือ คู่สนทนาได้โดยตลอดบทสนทนา

ประการที่สำคัญที่นักวิชาการได้แลเห็นว่าการรวบรวมข้อมูลแบบสนทนากลุ่มนี้มีความน่าเชื่อถือได้ดี ก็เพราะผู้ร่วมสนทนาจะเข้าใจประเด็นปัญหาอย่างเดียวกัน มีการตีความในกรอบเดียวกัน มีการทักท้วงและทบทวนในระหว่างกัน และมีการโต้แย้งในความคิดเห็นทั้งหลายที่แตกต่างกันด้วย ซึ่งทั้งนี้ผู้วิจัยสามารถชี้ความสังเกตปรากฏการณ์ต่างๆ เหล่านี้ ในระหว่างการสนทนาและล้วงลึกถึงความจริงที่อยู่ภายในใจหรือในทัศนคติของผู้ร่วมสนทนาได้

กรณีประชากรชาวบางกะเจ้าที่เป็นเป้าหมายของการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องความจำเป็นในการพึ่งพาบุตรนั้น ได้พบจากข้อมูลการสำรวจของสถาบันประชากรศาสตร์ และสถาบันวิจัยสังคมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยว่า เป็นผู้มาอาศัยอยู่ใน 2 กลุ่มใหญ่คือ ประเภทใช้ชีวิตกับไม่ใช้ชีวิต ดังนั้นเมื่อวางกรอบการศึกษาไว้ว่าจะจัดให้มีการสนทนากลุ่มเพื่อตั้งข้อมูลที่สำคัญออกมาเปรียบเทียบกับข้อมูลเชิงปริมาณที่มีอยู่แล้ว จึงกำหนดให้ผู้ที่เข้าร่วมสนทนาในทุกกลุ่มอาชีพที่ปรากฏอยู่ในข้อมูลพื้นฐาน และให้ผู้ที่ร่วมสนทนาทั้งชายและหญิงในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกับข้อมูลเชิงปริมาณ

ผู้วิจัยได้รับความร่วมมือจากประชากรที่ถูกเลือกมาเป็นกลุ่มสนทนาอย่างดียิ่ง และได้รับความอนุเคราะห์จากเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งประจำทำงานอยู่ในเขตท้องที่วิจัย ทำให้ผู้รับเชิญเป็นกลุ่มสนทนามีความสะดวกใจ เพราะมีความคุ้นเคยกับเจ้าหน้าที่ของรัฐอยู่แล้ว ประกอบกับผู้ร่วมสนทนาทุกท่านเป็นชาวชุมชนเดียวกัน เคยรู้จักหรือเห็นหน้ากันมาก่อน ซึ่งยินดีตอบข้อซักถามได้อย่างไม่ลังเล

กระบวนการในการวิจัย

การจัดให้มีสนทากลุ่มของหัวหน้าครัวเรือนบางกะเจ้าเพื่อสำรวจข้อมูลความจำเป็นในการพึ่งพาอาศัยบุตรเมื่อยามถึงวัยชราให้ได้กำหนดไว้ 3 กลุ่ม แต่ละกลุ่มมีผู้เข้าร่วมสนทนา 7-8 คน เป็นเพศชายและหญิงในสัดส่วนที่เท่ากัน รวมทั้งผู้วิจัยและผู้บันทึกผลการสนทารวม 9-10 คน หัวหน้าครัวเรือนซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มได้รับการทาบทามไว้ล่วงหน้า และได้คัดเลือกโดยเหตุผลทางด้านความหลากหลายของกลุ่มอาชีพและตำบลที่อยู่อาศัย

ผู้วิจัยได้กำหนดให้มีการสนทนากันภายในชุมชนบางกะเจ้า เพื่อให้บรรยากาศและสิ่งแวดล้อมเป็นไปตามปกติวิสัยของผู้เข้าร่วมสนทนา ผู้วิจัยซึ่งทำหน้าที่ผู้สนทนาได้เตรียมหัวข้อการสนทนาไว้ล่วงหน้า และป้อนคำถามเพื่อการดึงข้อมูลจากปากคำของผู้เข้าสนทนาเป็นประเด็นๆ ตามลำดับก่อนหลัง ในบางขณะจำต้องมีการชี้แนะให้บทสนทนาเข้าอยู่ในขอบข่ายของประเด็นและเปิดโอกาสให้มีการพูดวิจารณ์ได้อย่างกว้างขวางและทั่วถึง

เนื้อหาของการสนทนาจะเข้าอยู่ในเครื่องบันทึกเสียง และมีการจดบันทึกในตอนที่มีความสำคัญ บันทึกการสนทนาจะถูกนำมาเรียบเรียงข้อความเพื่อนำไปใช้ในการวิเคราะห์ในลำดับต่อไป

เป็นที่น่าสังเกตว่า ทศนยะและความคิดเห็นของหัวหน้าครัวเรือนผู้เป็นสมาชิกของกลุ่มสนทนาเหล่านี้ น่าจะเป็นข้อมูลที่หาเชื่อถือได้พอสมควร ด้วยเหตุที่บุคคลกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีความคุ้นเคยกันมาก่อน หรือบางคนก็อาศัยอยู่ในชุมชนนี้มาด้วยกันเป็นเวลานานหรือตั้งแต่เกิด แต่ละคนไม่อาจปิดบังฐานะที่แท้จริงในระหว่างกันได้ เมื่อให้ความเห็นก็ไม่จำเป็นต้องหลีกเลี่ยงความเป็นจริงที่เป็นที่รู้จักในระหว่างกัน

อีกประการหนึ่ง หัวข้อปัญหาที่ถูกนำมาวิพากษ์วิจารณ์นั้น มิใช่เรื่องที่มีเงื่อนไขพิเศษแต่อย่างใด จึงเป็นเรื่องที่ถกเถียงกันได้โดยเปิดเผย กับทั้งมิได้มีความเสียหายแต่อย่างใด โดยเฉพาะ

ในวัฒนธรรมของไทยที่พ่อแม่หวังจะได้รับการตอบแทนบุญคุณจากลูกผู้มีใช้ เรื่องเสียงหายหรือน้ำอับอาย แต่กลับจะเป็นคุณงามความดีของผู้เป็นบุตรผู้สามารถให้การเลี้ยงดูอุปการี เป็นที่นิยมยกย่องของสังคม ข้อมูลจากบันทึกการสนทนากลุ่มดังกล่าวได้นำมาเรียบเรียง และผู้วิจัยได้พยายามหยิบยกเอาประเด็นบางประเด็นที่มีเพื่อหาสนับสนุนหรือโต้แย้งผลการวิเคราะห์ที่ได้จากข้อมูลการสำรวจโดยการสัมภาษณ์แบบใช้แบบสอบถาม ดังที่เสนอผลไว้ในบทที่ 3 ดังจะได้วิเคราะห์ในรายละเอียดต่อไป

ผลสรุปจากการสนทนากลุ่ม

ผลจากการสนทนากลุ่มมีประเด็นที่สรุปได้ดังนี้

ก. กลุ่มที่มีความจำเป็นในการพึ่งพาอาศัยบุตรเมื่อถึงวัยสูงอายุ

ในการสนทนากลุ่มครึ่งหนึ่งมีประเด็นหรือคำพูดที่แสดงให้เห็นว่าเป็นผู้มีความจำเป็นในการพึ่งพาอาศัยบุตร โดยพิจารณาจากข้อมูลในคำพูดต่างๆ ดังนี้

"ฉันคิดหวังพึ่งลูก ถ้าไม่หวังแล้วจะมีลูกทำไม"

"ฉันหวังพึ่งลูกเรื่องการเงิน ถ้ามีลูกหลายคนก็ได้หลายบาท"

"ฉันหวังพึ่งลูกทุกคน"

"ตอนนั้นลูกก็ให้ใช้อยู่ทุกเดือน"

ข้อมูลในกลุ่มนี้ เป็นข้อมูลที่แสดงให้เห็นว่า บิดามารดาฝากความหวังในการได้รับการเลี้ยงดูจากบุตร โดยเฉพาะทางด้านการเงิน เข้าใจว่าคงเป็นบิดามารดาในกลุ่มที่มีฐานะเศรษฐกิจไม่ดีนัก และมีได้มีการเตรียมตัวไว้สำหรับการมีชีวิตในวัยสูงอายุ

นอกจากคำพูดดังกล่าวข้างต้นนี้แล้ว ยังมีคำพูดอื่นๆ ที่แสดงให้เห็นว่า หัวหน้าครัวเรือนเหล่านี้ยังมีความจำเป็นในการพึ่งพาอาศัยบุตร แต่ในขณะที่เดียวกันก็กลัวว่าจะพิตหวัง หรือจะได้พึ่งพาไม่เต็มที่ เนื่องจากรู้กันดีว่า สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมากแล้ว คำพูดที่แสดงให้เห็นถึงความวิตกกังวลในเรื่องนี้ก็มี อาทิ เช่น

"มีความจำเป็นต้องพึ่งลูกเมื่อแก่เฒ่า แต่เตรียมใจไว้ครึ่งหนึ่งเพื่อว่าจะพิตหวัง"

"เด็กรุ่นใหม่ถ้าพึ่งพาอาศัยเขาไม่ได้ต้องทำใจเอาไว้"

"หวังพึ่งพาเขาอย่างเต็มที่ แต่เขาก็ต้องเลี้ยงตัวเองด้วย"

"หวังพึ่งพาเขาแต่ก็ไม่อยากให้เขาต้องลำบาก"

ความจำเป็นในการพึ่งพาบุตรทางเศรษฐกิจนั้น เป็นที่ทราบกันดีว่าต้องมาจากเหตุผล ความยากจนเป็นลำดับแรก และบุตรคือแหล่งพึ่งพิงที่ใกล้ตัวและมีความเป็นไปได้มากที่สุด แต่ถึงกระนั้น ก็ยังมีผู้คิดถึงโอกาสที่จะได้รับการพึ่งพาจากบุตรคนละเพศแตกต่างกันออกไป บางคนหวังพึ่งลูกชาย แต่บางคนก็หวังพึ่งลูกสาว เช่น คำพูดที่ว่า

"ฉันหวังพึ่งลูกสาว เพราะเขาใกล้ชิดและห่วงใยพ่อแม่มากกว่า"

"คิดว่าจะอยู่กับลูกสาว"

"คิดว่าจะพึ่งพาลูกสาว ลูกชายเมื่อมีเมียแล้วต้องไปเลี้ยงลูกเลี้ยงเมีย"

"พ่อหวังพึ่งลูกสาว แม่หวังพึ่งลูกชาย"

เป็นที่น่าสนใจว่าบิดามารดาในสังคมไทยนั้นมีจำนวนไม่น้อยที่คิดจะอยู่กับลูกสาว ำให้ลูกสาวปรนนิบัติรับใช้ และรวมไปถึงการดูแลเลี้ยงดูบิดามารดาไปด้วย แต่ข้อเท็จจริงมีอยู่ว่า ผู้หญิงส่วนมากจะไม่ได้ทำงานนอกบ้านที่มีรายได้เป็นเศรษฐกิจของบ้าน ดังนั้นลูกผู้หญิงจะมีกำลังเลี้ยง บิดามารดาได้อย่างไร คำตอบในส่วนใหญ่จะเป็นเพราะบิดามารดาของคนไทยมักจะยกทรัพย์สิน ส่วนของตัวให้กับบุตรก่อนที่จะเข้าวัยสูงอายุ โดยตั้งความหวังไว้ว่า บุตรจะไม่ทอดทิ้งตน และมีความกตัญญูรู้คุณ เลี้ยงดูบิดามารดาเมื่อสูงอายุ

ข. กลุ่มผู้ไม่มีความจำเป็นในการพึ่งพาอาศัยบุตรเมื่อถึงวัยสูงอายุ

สังคมที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นมีผลกระทบต่อทัศนคติและความคิดของคนด้วยเป็นอย่างมาก ในเรื่องนี้ก็เช่นกัน แม้สังคมไทยจะมีค่านิยมพึ่งพาอาศัยบุตรมาแต่โบราณกาล แต่เมื่อสภาพแวดล้อม ทางเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลง ก็มีผลทำให้ทัศนคติหรือความคิดเห็นของเขาเหล่านั้นเปลี่ยนไป ด้วยเช่นกัน

เกี่ยวกับเรื่องความจำเป็นในการพึ่งพาอาศัยบุตรนั้น มีถ้อยคำบางอย่างของ หัวหน้าครัวเรือนที่แสดงให้เห็นว่ามีความเปลี่ยนแปลงในแนวคิดดั้งเดิมไปบ้างแล้ว เช่น

"ให้ลูกช่วยเหลือตัวเองได้เท่านั้นเป็นพอ ไม่หวังพึ่งเด็กรุ่นใหม่"

"คิดว่าพึ่งตัวเองเพื่อว่าลูกไม่เลี้ยง"

"คิดพึ่งตัวเอง ต้องเตรียมพร้อมที่จะเลี้ยงตัวเอง"

"ตอนนี้เรายังทำกินไหวเราต้องเตรียมตัวไว้ เพราะต่อไปถ้าพึ่งลูกไม่ได้แล้ว จะพึ่งตัวเองได้ อย่างน้อยก็สะสมเงินทองไว้บ้าง"

หัวหน้าครัวเรือนบางท่านคิดถึงการได้พึ่งสวัสดิการของรัฐ เช่น สถานสงเคราะห์ คนชราบางแค โดยกล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

"สถานสงเคราะห์คนชราบางแค ควรคิดถึงเอาไว้บ้าง"

"คนแก่ๆใหม่ต้องคิดถึงตัวให้มาก"

ทัศนียดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า หัวหน้าครัวเรือนส่วนหนึ่งต้องการที่จะใช้บริการของรัฐเมื่อเขาไม่มีใครเลี้ยงดู แสดงว่าความสนใจมิได้มุ่งไปแต่บุตรประการเดียว

มีหัวหน้าครัวเรือนหลายท่านที่กล่าวถึงประเด็นปัญหาทางเศรษฐกิจว่าเป็นเพราะเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลง เขาจึงคิดว่าจะไม่สามารถพึ่งพาบุตรได้ จึงเตรียมตัวและหาทางออกในเรื่องนี้ด้วยตัวของเขาเอง เช่นคำพูดที่ว่า

"ทางด้านการเงินหวังพึ่งพาลูกคงยากเศรษฐกิจรัดตัว"

"ลูกต้องหาเลี้ยงตัวเองอยู่แล้ว"

"เศรษฐกิจรุ่นลูกเปลี่ยนไปแล้ว"

จากการที่เกิดความไม่มั่นใจว่าลูกจะสามารถเลี้ยงตัวเองได้หรือไม่นั้น ทำให้มีความคิดที่จะเก็บหอมรอมริบทรัพย์สินสมบัติของตนเองไว้ เช่นคำพูดที่ว่า

"ควรเก็บสมบัติเอาไว้ก่อน"

สมัยก่อนนั้นบิดามารดาอาจยกสมบัติให้บุตรไปก่อนที่ตนจะเข้าวัยสูงอายุ โดยหวังให้บุตรดูแลรักษาทรัพย์สินแทนตน และเลี้ยงดูตนเองด้วยส่วนหนึ่ง แต่ในสถานการณ์ปัจจุบัน ผู้สูงอายุบางท่านคิดว่าทรัพย์สินสมบัติสมควรอยู่ควรเก็บเอาไว้ใช้เองเมื่อถึงวัยสูงอายุ โดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยบุตร

ผู้สูงอายุบางท่านที่มีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดี จะไม่คิดถึงการพึ่งพาอาศัยบุตร เช่นคำพูดที่ว่า

"ลูกไม่เกเรก็พอใจแล้ว"

"ไม่หวังพึ่งเขากลับเขาจะลำบาก"

"ช่วยตัวเองได้ไม่ต้องพึ่งลูก"

กล่าวโดยสรุป หัวหน้าครัวเรือนในเขตชุมชนบางกะเจ้าอาจแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มหนึ่ง
ยังมีความจำเป็นในการพึ่งพาอาศัยบุตรด้วยเหตุผลทางด้านการเงิน ซึ่งสาเหตุมาจากความยากจน
ไม่มีทรัพย์สินมากพอที่จะดำรงชีพด้วยตนเอง และมีความเชื่อถือว่าบุตรคือผู้ที่จะต้องดูแลเลี้ยงดูบิดา
มารดาเมื่อถึงวัยสูงอายุ

อีกกลุ่มหนึ่งไม่มีความจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยบุตรในวัยสูงอายุ เพราะได้วางแผนใน
อนาคตไว้แล้ว เช่น หวังพึ่งสถานสงเคราะห์ของทางราชการ หรือรัฐสวัสดิการ จึงอาจจะพึ่งพาอาศัยบุตร
ไม่ได้เนื่องจากสังคมเปลี่ยนแปลงไป ฐานะของบุตรก็ไม่เอื้ออำนวย จึงเตรียมตัวไว้สำหรับการ
ดำรงชีวิตในวัยสูงอายุแล้ว

ข้อมูลที่ได้รับจากการสนทนากลุ่มนี้สอดคล้องกับข้อมูลทางสถิติที่ได้จากการสัมภาษณ์
หัวหน้าครัวเรือนเป็นรายบุคคล กล่าวคือ คนสมบัตที่แตกต่างกันทางเศรษฐกิจและสังคมหนึ่งส่วนทำให้
ความจำเป็นในการพึ่งพาอาศัยบุตรแตกต่างกันด้วย